1-mavzu. Oila huquqiga kiriş: tuşunçasi, mohiyati, tamoyillari

1-mavzu / 16 · 1-semestr

MUNDARIJA

1. Bob
2. Qisqaça xulosa
3. Kazuslar (IRAC)
4. Test
5. Glossariy
6. Xronologiya
7. Mind-map
8. Tuşuntiriş va sxema
9. Manbalar

Bob

Oila jamiyatning asosiy böğini bölib, inson hayotidagi eng muhim ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. Oila huquqi uşbu institut doirasida yuzaga keladigan munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga soladi. Uşbu darsda biz oila huquqining asosiy tuşunçalari, uning jamiyatdagi örni va ahamiyati bilan tanişamiz. Dars davomida oila huquqining predmeti, ya’ni u qanday munosabatlarni tartibga solişi, şuningdek, huquqiy ta’sir körsatiş usullari (metodlari) haqida batafsil ma’lumotga ega bölasiz. Biz oila qonunçiligining vazifalari, oilaviy munosabatlarni tartibga solişning asosiy tamoyillari, oila huquqi manbalari va uning tizimini körib çiqamiz. Bundan taşqari, oila huquqining fuqarolik huquqi bilan nisbati, qonun va huquq analogiyasining qöllanilişi, şuningdek, oilaviy huquqlarni amalga oşiriş va himoya qiliş tartibi kabi masalalar tahlil qilinadi. Uşbu mavzu oilaviy munosabatlarning huquqiy asoslarini tuşuniş va amaliyotda töğri qöllaş uçun mustahkam poydevor yaratadi.

QISQAÇA

- 3 yil — Er-xotinning umumiy mol-mulkini böliş böyiça da’vo muddati (Fuqarolik kodeksi qoidalari asosida qöllaniladi)
- 1 yil — Xotinning homiladorligi va bola tuğilgandan keyingi davrda nikohdan ajratişga çeklov (Oila kodeksining 39-moddasiga asosan er xotinining roziligisiz da’vo qözğata olmaydi)
- 267.1 ming — 2025-yilda qayd etilgan nikohlar soni (Milliy statistika qömitasi ma’lumotlariga köra (taqdimotdan))

1.1 Oila huquqi tuşunçasi, vazifalari va xususiyatlari

Oila huquqi — bu nikoh, qon-qarindoşlik, bolalarni oilaga tarbiyaga oliş va farzandlikka olişdan kelib çiqadigan şaxsiy nomulkiy va mulkiy munosabatlarni tartibga soluvçi huquq sohasidir. Oila huquqining

markazida şaxsning huquqiy maqomi va oila a’zolarining özaro mas’uliyati turadi. Oila töğrisidagi qonunçilikning vazifalari oilani mustahkamlaşdan, oilaviy munosabatlarni özaro muhabbat, işonç va hurmat, hamjihatlik, bir-biriga yordam beriş hamda oila oldida uning barça a’zolarining mas’ulligi hissi asosida qurişdan iboratdir (Oila kodeksi, 1-modda). Şuningdek, biron-bir şaxsning oila masalalariga özboşimçalik bilan aralaşişiga yöl qöymaslik, oila a’zolari öz huquqlarini tösqinliksiz amalga oşirişini hamda bu huquqlarning himoya qilinişini ta’minlaş ham qonunçilikning asosiy vazifalariga kiradi (Oila kodeksi, 1-modda). Oila huquqining öziga xos xususiyatlari şundan iboratki, u tartibga soladigan munosabatlar uzoq davom etadigan, qoidaga köra, şaxsiy tusdagi munosabatlardir. Oila ijtimoiy voqelik sifatida tabiiy-biologik, ruhiy, ma’naviy va moddiy aloqalarning murakkab majmuini taşkil etadi. Biroq huquq bu aloqalarning barçasini emas, balki faqat huquqiy tartibga soliş obyekti böla oladigan qismini qamrab oladi. Qonunçilik oila tuşunçasiga qat’iy ta’rif bermaydi, balki oila a’zolarining huquq va majburiyatlarini belgilaş bilan çeklanadi. Faraziy misol: Fuqaro Anvar va fuqaro Sardor qöşni. Anvar Sardorning oilaviy sirlarini bilib olib, uning oilaviy byudjetini qanday sarflaşi kerakligi haqida doimiy ravişda körsatmalar berişga harakat qiladi. Bu holatda Sardor öz oilasining içki işlariga boşqa şaxsning özboşimçalik bilan aralaşişiga yöl qöymaslik huquqiga ega, çunki qonunçilik oilaviy masalalarni faqat oila a’zolarining özaro kelişuvi bilan hal qilinişini kafolatlaydi (Oila kodeksi, 1-modda). Oila huquqining yana bir muhim xususiyati şundaki, huquqiy munosabatlar iştirokçilarining doirasi qonun bilan qat’iy belgilangan bölib, ular asosan er-xotin, ota-ona va bolalar, şuningdek, qonunda körsatilgan boşqa qarindoşlardir. Şu sababli, oilaviy munosabatlar subyektlari öz huquq va majburiyatlarini boşqa şaxslarga ötkaza olmaydi, ya’ni bu huquqlar şaxs bilan uzviy boğliqdir.

- Oila qonunçiligi oilani mustahkamlaş va özaro hurmat asosida qurişni maqsad qiladi (Oila kodeksi, 1-modda).
- Oila masalalariga özboşimçalik bilan aralaşişga yöl qöyilmaydi (Oila kodeksi, 1-modda).
- Oila a’zolari öz huquqlarini tösqinliksiz amalga oşirişi va himoya qilinişi ta’minlanadi (Oila kodeksi, 1-modda).

> **ASOSIY FIKR**
> Oila huquqiy munosabatlari qat’iy şaxsiy xususiyatga ega bölib, ulardagi huquq va majburiyatlarni boşqa şaxslarga ötkazib bölmaydi.

> **IMTIHON UÇUN**
> Imtihonda oila qonunçiligining vazifalari söralganda, albatta Oila kodeksining 1-moddasida belgilangan özboşimçalik bilan aralaşişga yöl qöymaslik qoidasini yodda tuting.

1.2 Oila huquqining predmeti

Oila huquqining predmeti oila a’zolari örtasida yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlar majmuidan iborat. Bu munosabatlarni ikkita yirik guruhga ajratiş mumkin: şaxsiy nomulkiy munosabatlar va mulkiy munosabatlar. Oila huquqi tomonidan tartibga solinadigan munosabatlar nikoh, qarindoşlik, farzandlikka oliş, vasiylik va homiylik, şuningdek bolalarni oilaga tarbiyaga olişdan kelib çiqadi. Birinçi navbatda, şaxsiy nomulkiy munosabatlarni ajratib körsatiş lozim. Oila huquqida şaxsiy munosabatlar ustuvor ahamiyatga ega. Masalan, nikoh tuziş vaqtida er va xotin öz xohişi bilan eri yoki xotinining familiyasini umumiy familiya qilib tanlaşi yoki öz familiyasini saqlab qolişi şaxsiy nomulkiy huquqdir. Şuningdek, oilada bolalar tarbiyasi,

kasb va maşğulot turini tanlaş erkinligi kabi masalalar ham uşbu guruhga kiradi. Mulkiy munosabatlar esa har doim şaxsiy munosabatlarga boğliq bölib, ulardan kelib çiqadi. Mulkiy munosabatlarga er-xotinning umumiy mol-mulkiga oid huquq va majburiyatlari, ota-onalar va bolalar örtasidagi ta'minot (aliment) majburiyatlari kiradi. Faraziy misol: Fuqaro Botir va fuqaro Malika nikohdan ötmoqda. Malika özining nikohgaça bölgan familiyasida qolişni xohlaydi. Botir esa uni öz familiyasiga ötişga majburlamoqçi. Oila huquqi predmetiga köra, familiya tanlaş şaxsiy nomulkiy huquq bölib, u faqat şaxsning ixtiyoriy xohiş-irodasiga boğliq. Botirning talabi ğayriqonuniy hisoblanadi. Xuddi şunday, agar ular kelajakda birgalikda uy sotib olsa, bu uy ularning birgalikdagi umumiy mulki hisoblanadi va bu mulkiy munosabat oila huquqi predmeti doirasida tartibga solinadi. Mulkiy munosabatlar bilan soliştirilganda şaxsiy nomulkiy munosabatlar oilaviy huquqiy munosabatlarda ustuvorlikka ega böladi, çunki mulkiy munosabat har doim şaxsiy munosabatlarga boğliq böladi.

- Oila huquqi predmeti şaxsiy nomulkiy va mulkiy munosabatlarni qamrab oladi.
- Şaxsiy nomulkiy munosabatlar oilaviy munosabatlarda ustuvor hisoblanadi.
- Mulkiy munosabatlar şaxsiy munosabatlardan kelib çiqadi va ularga boğliq böladi.

> **TAQQOSLANG**
> Fuqarolik huquqida mulkiy munosabatlar ustuvor bölsa, oila huquqida aksinça, şaxsiy nomulkiy munosabatlar markaziy örinni egallaydi.

> **KÖP UÇRAYDIGAN XATO**
> Talabalar köpinça oilaviy mulkiy munosabatlarni töliq fuqarolik huquqi predmeti deb öylaşadi. Aslida, er-xotinning umumiy mulki va aliment majburiyatlari bevosita oila huquqi predmetidir.

1.3 Oila huquqida ta'sir körsatiş metodlari

Oila huquqi metodi — bu oilaviy munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga soliş usullari majmuidir. Oila huquqida ijtimoiy munosabatlarni tartibga soliş asosan imperativ (buyuruvçi, qat'iy) va ma'lum darajada dispozitiv (erkinlik beruvçi) usullar orqali amalga oşiriladi. Imperativ normalar huquq subyektlariga xulq-atvorning muayyan, qat'iy variantini belgilaydi va ularga tanlov imkoniyatini bermaydi. Masalan, nikoh tuziş şartlari va tartibi, nikoh yoşi, nikoh tuzişga monelik qiladigan holatlar qonun bilan qat'iy belgilangan bölib, taraflar özaro kelişuv orqali bu qoidalarni özgartira olmaydi. Şuningdek, bolalarning nasl-nasabini belgilaş tartibi ham imperativ normalar bilan tartibga solinadi. Şu bilan birga, amaldagi oila qonunçiligida dispozitivlik, ya'ni öz xulq-atvorini mustaqil iroda asosida belgilaş imkoniyati ham kengayib bormoqda. Bunga nikoh şartnomasini tuziş yoki aliment tölaş töğrisidagi kelişuvni misol qiliş mumkin. Biroq oila huquqida dispozitivlik öziga xos xususiyatga ega: u doimo davlat va sud nazorati ostida böladi. Qonun taraflarga kelişuv erkinligini bersa-da, oilaviy munosabatlarning zaif iştirokçisi (masalan, voyaga yetmagan bola yoki mehnatga layoqatsiz er/xotin) huquqlari kamsitilişiga yöl qöymaydi. Faraziy misol: Fuqaro Jasur va fuqaro Nargiza nikoh şartnomasini tuzişmoqda. Ular şartnomaga nikoh bekor qilingan taqdirda, barça mol-mulk Jasurga ötadi, Nargiza esa heç qanday mulk da'vo qila olmaydi degan şartni kiritişdi. Garçi er-xotin mulkiy rejimni özgartirişda dispozitiv huquqqa ega bölsa-da, sud bu şartnomani haqiqiy emas deb topişi mumkin. Sababi, bu şart xotinni öta noqulay holatga solib qöyadi. Demak, oilaviy-huquqiy tartibga soliş

metodi ma’lum dispozitivlikka yol qöyadigan imperativ metod deb ta’riflanişi mumkin, bunda dispozitivlik sud qarori bilan çeklanişi yoki bekor qilinişi mumkin.

- Nikoh tuziş şartlari va tartibi imperativ normalar bilan belgilanadi.
- Oila huquqida dispozitivlik doimo qonun va sud nazorati ostida böladi.
- Bolalar va zaif iştirokçilarning huquqlarini kamsituvçi kelişuvlar sud tomonidan haqiqiy emas deb topilişi mumkin.

> **IŞ BILAN BOĞLIQLIK**
> Agar ota-ona aliment tölaş töğrisida kelişuv tuzsa, bu kelişuv bolaning qonunda belgilangan manfaatlarini jiddiy ravişda buza olmaydi. Sud bunday kelişuvni bekor qilişga haqli.

1.4 Oila huquqining tamoyillari

Oila huquqining tamoyillari — bu oilaviy munosabatlarni huquqiy tartibga solişning asosiy, rahbariy ğoyalaridir. Oila qonunçiligining barça normalari Oila kodeksining 1–4-moddalarida belgilangan boş qoidalarga asoslanadi. Eng muhim tamoyillardan biri — erkak va ayolning ixtiyoriy ravişda nikohlanib tuzgan ittifoqidir. Nikoh tuziş ixtiyoriy bölib, nikohlanuvçilarni majburlaş qat’iyan taqiqlanadi. Ikkinçi asosiy tamoyil — oilaviy munosabatlarda fuqarolarning teng huquqliligidir. Barça fuqarolar jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib çiqişidan qat’i nazar, oilaviy munosabatlarda teng huquqlarga egadir (Oila kodeksi, 3-modda). Er va xotinning şaxsiy hamda mulkiy huquqlari tengligi, içki oilaviy masalalarning özaro kelişuv yöli bilan hal qilinişi qonun bilan kafolatlanadi (Oila kodeksi, 2-modda). Şuningdek, oilaning, onalik, otalik va bolalikning davlat tomonidan muhofaza qilinişi muhim tamoyil hisoblanadi (Oila kodeksi, 4-modda). Oila huquqida bolalar tarbiyasi, ularning farovon hayot keçirişi va kamoloti haqida ğamxörlik qiliş, voyaga yetmagan va mehnatga layoqatsiz oila a’zolarining huquq va manfaatlarini himoya qiliş ustuvorlikka ega (Oila kodeksi, 2-modda). Bola kattalar kelişuvining obyekti emas, balki mustaqil huquq egasidir. Faraziy misol: Fuqaro Rustam va fuqaro Aziza oilaviy byudjetni taqsimlaş ustida tortişib qolişdi. Rustam men köproq pul topaman, şuning uçun pullarni qayerga sarflaşni özim hal qilaman deb ta’kidladi. Biroq Oila kodeksining 2-moddasiga köra, er va xotin oilaviy munosabatlarda teng huquqli bölib, daromadning miqdori özaro qaror qabul qilişda ustunlik bermaydi. Içki oilaviy masalalar, şu jumladan xarajatlar, özaro kelişuv yöli bilan hal qilinişi şart. Yana bir misol, agar ota-ona ajraşayotgan bölsa, sud birinçi navbatda bolaning manfaatlarini (ta’lim, soğliq, xavfsizlik) ustuvor deb biladi va bolaning yaşaş joyini şunga asoslanib belgilaydi.

- Oila, onalik, otalik va bolalik davlat himoyasidadir (Oila kodeksi, 4-modda).
- Oilaviy munosabatlarda barça fuqarolar teng huquqlidir (Oila kodeksi, 3-modda).
- Voyaga yetmagan va mehnatga layoqatsiz oila a’zolarining huquqlarini himoya qiliş ustuvor ahamiyatga ega (Oila kodeksi, 2-modda).

> **ASOSIY FIKR**
> Bola huquqlari va manfaatlari oila huquqining eng oliy qadriyatlaridan biri bölib, har qanday oilaviy nizo bolaning manfaatlariga zarar yetkazmasligi kerak.

> **IMTIHON UÇUN**

> Oila huquqi tamoyillarini sanab berişda Özbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Oila kodeksining 1-4-moddalaridagi qoidalarni aniq yodda saqlaş muhimdir.

1.5 Oila huquqining tizimi, manbalari va huquqlarni himoya qiliş

Oila huquqi tizimi umumiy va maxsus qismlardan iborat. Umumiy qism oila huquqining asosiy qoidalari, manbalari, huquqlarni amalga oşiriş va himoya qiliş tartibini öz içiga olsa, maxsus qism nikoh, er-xotin huquqlari, ota-ona va bolalar munosabatlari, aliment majburiyatlari kabi aniq institutlarni qamrab oladi. Oila huquqining asosiy manbalari Özbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va Oila kodeksi hisoblanadi. Oila töğrisidagi qonunçilik uşbu Kodeksdan hamda unga muvofiq qabul qilinadigan boşqa qonunçilik hujjatlaridan iborat (Oila kodeksi, 1-modda). Agar xalqaro şartnomada boşqaça qoidalar belgilangan bölsa, xalqaro şartnoma qoidalari qöllaniladi. Oila huquqi fuqarolik huquqi bilan çambarças boğliq. Oila a’zolari örtasidagi mulkiy va şaxsiy nomulkiy munosabatlar oila qonunçiligi bilan tartibga solinmagan taqdirda, agar bu oilaviy munosabatlar mohiyatiga zid kelmasa, fuqarolik qonunçiligi qöllaniladi. Şuningdek, qonunçilikda böşliq bölganda qonun analogiyasi va huquq analogiyasi qöllanilişi mumkin. Mahalliy urf-odat va an’analar faqat qonunçilik tamoyillariga zid kelmagan hollardagina ahamiyat kasb etadi. Oilaviy huquqlarni himoya qiliş sud, vasiylik va homiylik organlari, şuningdek, FHDYo organlari tomonidan amalga oşiriladi. Oila huquqida muhim qoidalardan biri şundaki, oilaviy munosabatlardan kelib çiqadigan talablarga nisbatan da’vo muddati joriy qilinmaydi, qonunçilikda da’vo muddati belgilangan hollar bundan mustasno. Agar qonunda da’vo muddati belgilangan bölsa (masalan, er-xotinning umumiy mol-mulkini bölişda 3 yillik muddat), Fuqarolik kodeksining da’vo muddatiga oid qoidalari qöllaniladi. Faraziy misol: Fuqaro Dilshod va fuqaro Nodira ajraşgandan söng 5 yil ötib, Nodira birgalikda orttirilgan uyni böliş böyiça sudga da’vo kiritdi. Oila huquqining umumiy qoidasiga köra da’vo muddati qöllanilmasa-da, aynan er-xotinning umumiy mol-mulkini böliş nizolariga nisbatan qonunçilikda 3 yillik da’vo muddati belgilangan. Agar Dilshod sudda da’vo muddati ötganligini e’lon qilsa, sud Nodiraning da’vosini rad etişi mumkin, çunki u qonunda körsatilgan maxsus muddatni ötkazib yuborgan.

- Oila huquqining asosiy manbalari Konstitutsiya va Oila kodeksidir.
- Oila qonunçiligida böşliq bölganda qonun va huquq analogiyasi qöllanilişi mumkin.
- Oilaviy munosabatlardan kelib çiqadigan talablarga qoidaga köra da’vo muddati tatbiq etilmaydi.

> **TAQQOSLANG**
> Fuqarolik huquqida da’vo muddati umumiy qoida hisoblansa, oila huquqida da’vo muddati qöllanilmasligi umumiy qoida hisoblanadi (faqat qonunda töğridan-töğri körsatilgan hollar bundan mustasno).

> **KÖP UÇRAYDIGAN XATO**
> Urf-odatlar har doim ham huquq manbasi bölavermaydi. Agar urf-odat qonunçilik tamoyillariga va tenglik qoidalariga zid bölsa, u huquqiy ahamiyatga ega emas.

ASOSIY XULOSALAR

1. Oila huquqi nikoh, qarindoşlik va bolalarni oilaga qabul qilişdan kelib çiqadigan munosabatlarni tartibga soladi.

2. Oila huquqida şaxsiy nomulkiy munosabatlar mulkiy munosabatlarga nisbatan ustuvorlikka ega.
3. Oila qonunçiligi imperativ va ma’lum darajada sud nazorati ostidagi dispozitiv metodlarga tayanadi.
4. Oilaviy munosabatlar ixtiyoriy rozilik, tenglik va özaro hurmat tamoyillari asosida quriladi.
5. Bola manfaatlarining ustuvorligi barça oilaviy-huquqiy qarorlarda boş mezon hisoblanadi.
6. Oila huquqida böşliqlar mavjud bölganda qonun va huquq analogiyasi qöllanilişi mumkin.
7. Oilaviy munosabatlardan kelib çiqadigan talablarga, qoidaga köra, da’vo muddati joriy qilinmaydi.

Qisqaça xulosa

Oila huquqi jamiyatning asosiy böğini bölgan oilani mustahkamlaş va oila a’zolarining huquqlarini himoya qilişga qaratilgan huquq sohasidir. Uşbu darsda oila huquqining tuşunçasi, predmeti va tartibga soliş metodlari körib çiqildi. Oila huquqining predmeti asosan şaxsiy nomulkiy va mulkiy munosabatlardan iborat bölib, bunda şaxsiy munosabatlar ustuvor ahamiyatga ega. Huquqiy tartibga solişda asosan imperativ metod qöllanilsa-da, qonunçilik doirasida va sud nazorati ostida dispozitivlikka ham yöl qöyiladi. Oila qonunçiligining asosiy tamoyillari etib nikohning ixtiyoriyligi, er va xotinning teng huquqliligi, bolalar va mehnatga layoqatsiz oila a’zolari manfaatlarining ustuvorligi belgilangan. Oila huquqining manbalari tizimida Özbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va Oila kodeksi markaziy örin tutadi. Zarurat tuğilganda, oilaviy munosabatlarga fuqarolik qonunçiligi normalari, şuningdek qonun va huquq analogiyasi qöllanilişi mumkin. Oilaviy huquqlarni himoya qiliş sud va boşqa vakolatli organlar orqali amalga oşiriladi, bunda köpçilik talablarga nisbatan da’vo muddati tatbiq etilmasligi oila huquqining öziga xos xususiyatidir.

ASOSIY PRINSIPLAR

1. Oila, onalik, otalik va bolalikning davlat himoyasida ekanligi.
2. Erkak va ayolning nikohdagi ittifoqining ixtiyoriyligi.
3. Oilaviy munosabatlarda barça fuqarolarning teng huquqliligi.
4. Oila işlariga özboşimçalik bilan aralaşişga yöl qöyilmasligi.
5. Bolalar tarbiyasi va ularning manfaatlarini ustuvor himoya qiliş.
6. Oilaviy huquqlarni sud orqali himoya qiliş imkoniyatini ta’minlaş.

> **ASOSIY ATAMALAR**
> Oila huquqi · Şaxsiy nomulkiy munosabatlar · Mulkiy munosabatlar · Imperativ metod · Dispozitiv metod · Sud nazorati · Qonun analogiyasi · Huquq analogiyasi · Da’vo muddati · Vasiylik va homiylik

IMTIHONGA TAYYORGARLIK

- Oila huquqining predmeti va unga kiruvçi munosabatlar turlarini ajrata oliş.
- Oila huquqida imperativ va dispozitiv metodlarning farqini tuşuntirib beriş.
- Oila qonunçiligining asosiy tamoyillarini sanaş va izohlaş.
- Oila huquqi manbalari iyerarxiyasini biliş.

- Oilaviy munosabatlarga fuqarolik huquqi normalarini qöllaş şartlarini tahlil qiliş.
- Qonun va huquq analogiyasi qöllaniladigan holatlarni farqlaş.
- Oilaviy nizolarda da’vo muddati qöllanilişi va qöllanilmasligi hollarini aniqlaş.

Kazuslar (IRAC)

1-kazus · «Oilaviy urf-odat» va xotinning mustaqil qarori

FAKTLAR

Madina nikohdan keyin ham şifokorlik faoliyatini davom ettirib, malaka oşiriş kursida öqişga qaror qildi. Eri Bobur esa ularning oilasida kelinlar işlamasligini, bunday masalalarni oilaning katta erkaklari hal qilişini bildirdi. Qaynotasi mahalla vakillari iştirokida yiğiliş ötkazib, Madina işdan böşaşi va öz iş haqini eriga topşirişi haqida bayonnoma tuzdirdi. Madina bayonnomani imzolamadi. Bobur uning sudga murojaat qilişini «oilaviy masalaga davlatni aralashtirish» deb baholadi.

MASALA

Madinaning ta’lim oliş va işlaş huquqi erining va mahalla yiğilişining qarori (urf-odat) bilan çeklanişi qonuniymi hamda u öz huquqlarini qanday himoya qilişi mumkin?

NORMA

Özbekiston Respublikasi Oila kodeksining 2-moddasiga köra, oilaviy munosabatlarni tartibga soliş er va xotinning şaxsiy hamda mulkiy huquqlari tengligi, içki oilaviy masalalarning özaro kelişuv yöli bilan hal qilinişi tamoyillariga asoslanadi. Kodeksning 3-moddasiga asosan, oilaviy munosabatlarda fuqarolarning huquqlarini çeklaşga va oilaviy munosabatlarga taşqaridan aralaşişga yöl qöyilmaydi. Şuningdek, 8-moddaga muvofiq, mahalliy urf-odat va an’analar faqat qonunçilik tamoyillariga zid bölmagan taqdirdagina qöllaniladi. Oilaviy huquqlar buzilganda, ularni himoya qiliş sud organlari tomonidan amalga oşiriladi (Oila kodeksi, 11-modda). Har bir inson kasb va maşğulot turini erkin tanlaş huquqiga ega.

TAHLIL

1) Oilaviy urf-odat va mahalla yiğilişi bayonnomasi Madinaning huquqlarini çeklaş uçun yuridik asos böla olmaydi. Oila kodeksining 8-moddasiga köra, urf-odatlar faqat qonunçilik tamoyillariga zid bölmagan hollardagina qöllanilişi mumkin. Xotinning işlaşini taqiqlovçi urf-odatlar Oila kodeksining 2-moddasidagi er va xotinning teng huquqliligi tamoyiliga bevosita ziddir. Şuningdek, 3-moddaga asosan oilaviy munosabatlarga taşqaridan, jumladan, mahalla vakillari tomonidan özboşimçalik bilan aralaşişga yöl qöyilmaydi.

2) Mazkur vaziyatda oila huquqining oila işlariga heç kimning özboşimçalik bilan aralaşişiga yöl qöymaslik, er va xotinning şaxsiy huquqlari tengligi hamda oilaviy huquqlarni tösqinliksiz amalga oşiriş tamoyillari

buzilgan. Nizo er-xotinning kasb va maşğulot turini erkin tanlaş, şuningdek, ta’lim oliş kabi şaxsiy nomulkiy huquqlari doirasida yuzaga kelgan.

3) Madina özining buzilgan huquqlarini himoya qiliş uçun sudga murojaat qilişga haqli. Oila kodeksining 11-moddasiga asosan oilaviy huquqlarni himoya qiliş sud tomonidan amalga oşiriladi. U sud orqali mahalla yiğilişi bayonnomasini yuridik kuçga ega emas deb topişni talab qilişi mumkin. Şuningdek, sud orqali erining uning işlaşi hamda öqişiga tösqinlik qilmasligini talab qilişga haqli. Davlat oila a’zolari öz huquqlarini tösqinliksiz amalga oşirişini kafolatlaydi, şuning uçun Madinaning mustaqil qarori qonun bilan töliq himoya qilinadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, oiladagi urf-odatlar qonun hujjatlarida belgilangan er va xotinning tengligi tamoyiliga zid bölişi mumkin emas. Madinaning işlaş va ta’lim oliş huquqi mutlaq bölib, heç qanday bayonnoma yoki qaynotaning qarori bilan çeklanmaydi. U öz huquqlarini tiklaş uçun bevosita sud organlariga murojaat qiliş orqali huquqiy himoyaga erişişi kafolatlangan.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Oilaviy urf-odat va mahalla yiğilişi bayonnomasi Madinaning huquqlarini çeklaş uçun yuridik asos böla oladimi?
2. Mazkur vaziyatda oila huquqining qaysi prinsiplari va er-xotinning qaysi şaxsiy huquqlari bilan boğliq nizo yuzaga kelgan?
3. Madina huquqlarini himoya qiliş uçun qanday organlarga va qanday talablar bilan murojaat qilişi mumkin?

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (30.04.2023) — https://lex.uz/docs/6445145

2-kazus · Qayd etilmagan nikohda orttirilgan mol-mulk

FAKTLAR

Shahnoza va Akmal yetti yil davomida diniy nikoh asosida yaşagan, ammo nikohini FHDYO organida qayd ettirmagan. Şu davrda Akmal nomiga kvartira sotib olingan. Shahnoza kvartira narxining bir qismini özining avvalgi uyini sotişdan tuşgan mablağ bilan tölaganini bank hujjatlari orqali tasdiqlaydi. Ular ajralgaç, Shahnoza kvartirani er-xotinning umumiy mulki sifatida teng bölişni söradi. Akmal esa rasmiy nikoh yöqligi sababli Shahnoza heç qanday mulkiy talab qöya olmasligini bildirdi.

MASALA

Diniy nikoh asosida yaşagan şaxslar örtasida orttirilgan mol-mulkni bölişda oila qonunçiligi normalari qöllaniladimi yoki fuqarolik huquqi normalari asosida hal etiladimi?

NORMA

Oila kodeksining 1-moddasiga muvofiq, oila tōgrisidagi qonunçilik oilaviy munosabatlarni tartibga soladi. Qonunçilikka kōra, faqat fuqarolik holati dalolatnomalarini yoziş (FHDYO) organlarida qayd etilgan dunyoviy nikohgina huquqiy oqibatlarni, jumladan, er-xotinning umumiy birgalikdagi mulki rejimini keltirib çiqaradi. Diniy rasm-rusumlarga binoan tuzilgan nikoh huquqiy ahamiyatga ega emas. Oila kodeksining 6-moddasiga kōra, oila tōgrisidagi qonunçilik bilan tartibga solinmagan oilaviy munosabatlarga nisbatan, agar bu munosabatlar mohiyatiga zid bōlmasa, fuqarolik qonunçiligi qōllaniladi. Şuning uçun qayd etilmagan nikohda orttirilgan mulkka nisbatan Fuqarolik kodeksining umumiy mulk huquqiga oid qoidalari tatbiq etilişi lozim.

TAHLIL

1) Uşbu munosabatga er-xotinning umumiy mulki tōgrisidagi oilaviy-huquqiy qoidalar tatbiq etilmaydi. Oila qonunçiligi tamoyillariga kōra, faqat davlat tomonidan qayd etilgan nikohgina yuridik kuçga ega. Shahnoza va Akmalning diniy nikohi ularga Oila kodeksida belgilangan er-xotinning umumiy birgalikdagi mulki rejimini vujudga keltirmaydi.

2) Şahnozaning kvartira sotib olişga qōşgan mablağı fuqarolik-huquqiy talablar doirasida baholanişi kerak. U özining mablağ qōşganligini bank hujjatlari orqali tasdiqlayotganligi sababli, Fuqarolik kodeksining umumiy uluşli mulk qoidalariga asosan, mulkning öz mablağiga mutanosib qismini yoki asossiz boyiş normalari doirasida öz pulini qaytarişni talab qilişi mumkin.

3) Oilaviy munosabatlarga fuqarolik qonunçiligini subsidiar qōllaş bilan qayd etilmagan birgalikda yaşaşdan kelib çiqadigan mulkiy nizoni hal qiliş örtasida jiddiy farq bor. Subsidiar qōllaşda qonuniy nikoh mavjud bōlib, Oila kodeksida tōgridan-tōgri norma bōlmaganda Fuqarolik kodeksi işlatiladi. Qayd etilmagan nikohda esa yuridik jihatdan oilaviy-huquqiy munosabatning özi vujudga kelmagan deb hisoblanadi. Şuning uçun nizo boşidan tōliq Fuqarolik kodeksining umumiy mulk yoki majburiyat huquqi normalari bilan hal qilinadi. Bu holatda taraflar örtasida er-xotinlik emas, balki oddiy fuqarolik-huquqiy şeriklik munosabatlari mavjud deb qaraladi.

XULOSA

Qayd etilmagan nikohda birga yaşagan şaxslar örtasida Oila kodeksida nazarda tutilgan er-xotinning mulkiy huquqlari vujudga kelmaydi. Shahnoza kvartirani er-xotinning umumiy mulki sifatida teng bōlişni talab qila olmaydi, biroq u Fuqarolik kodeksi normalariga tayanib, özi kiritgan mablağ uluşiga nisbatan mulkiy huquqini sud orqali talab qilişga haqli.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Uşbu munosabatga er-xotinning umumiy mulki tōgrisidagi oilaviy-huquqiy qoidalar tatbiq etiladimi?
2. Şahnozaning mablağ qōşganligi qaysi fuqarolik-huquqiy talablar doirasida baholanişi mumkin?
3. Oilaviy munosabatlarga fuqarolik qonunçiligini subsidiar qōllaş bilan qayd etilmagan birgalikda yaşaşdan kelib çiqadigan mulkiy nizoni hal qiliş örtasida qanday farq bor?

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

3-kazus · Da’vo muddati va oilaviy huquqlarni himoya qiliş

FAKTLAR

Rustam va Nodira qonuniy nikohdan ajraşganiga tört yil böldi. Nikoh davrida ular oilaviy byudjet hisobidan birgalikda qimmatbaho avtomobil sotib olişgan bölib, u faqat Rustamning nomiga rasmiylaştirilgan edi. Ajrim vaqtida Nodira mulkni sud orqali bölişni talab qilmagan, çunki u zudlik bilan çet elga magistraturada öqişga ketgan edi. Yaqinda Nodira öqişni tamomlab qaytib keldi va avtomobilning teng yarmini yoki uning bozor qiymatidagi uluşini talab qildi. Rustam esa qonunçilikda belgilangan uç yillik umumiy da’vo muddati allaqaçon ötib ketganligini vaj qilib, mulkni bölişdan qat’iyan boş tortdi. Nodira oilaviy munosabatlarga nisbatan da’vo muddati umuman qöllanilmasligini ta’kidlab, öz huquqlarini himoya qiliş maqsadida fuqarolik işlari böyiça sudga murojaat qildi.

MASALA

Oila qonunçiligidan kelib çiqadigan talablarga, xususan, nikohdan ajraşgan er-xotinning umumiy mulkini bölişga nisbatan da’vo muddati qanday qöllaniladi?

NORMA

Oila kodeksining 12-moddasiga köra, oilaviy munosabatlardan kelib çiqadigan talablarga nisbatan da’vo muddati tatbiq qilinmaydi, uşbu Kodeksda da’vo muddatini qöllaş belgilangan hollar bundan mustasno. Agar Oila kodeksida da’vo muddati belgilangan bölsa, u Fuqarolik kodeksida nazarda tutilgan qoidalar asosida qöllaniladi. Xususan, ajraşgan er-xotinning umumiy mol-mulkini böliş töğrisidagi talablariga nisbatan uç yillik da’vo muddati belgilanadi va bu muddat şaxs öz huquqi buzilganligini bilgan yoki bilişi lozim bölgan kundan boşlab hisoblanadi.

TAHLIL

1) Oila huquqida da’vo muddatini qöllaşning umumiy qoidasi şundan iboratki, Oila kodeksining 12-moddasiga asosan oilaviy munosabatlardan kelib çiqadigan talablarga nisbatan da’vo muddati tatbiq etilmaydi. Bu oilaviy munosabatlarning uzoq muddatli, uzluksiz va şaxsiy işonçga asoslanganligi bilan izohlanadi.

2) Biroq, qonunçilikda istisno tariqasida ayrim mulkiy nizolarga da’vo muddati belgilangan. Xususan, nikohdan ajraşgan er-xotinning umumiy birgalikdagi mulkini böliş töğrisidagi talablariga nisbatan uç yillik da’vo muddati qöllaniladi. Bu muddat nikoh bekor qilingan vaqtdan (ajraşgan kundan) emas, balki şaxs öz huquqi buzilganligini bilgan yoki bilişi lozim bölgan kundan boşlab hisoblanadi.

3) Nodiraning talabi qanoatlantirilişi mumkin. Garçi ajraşganlariga tört yil bölgan bölsa-da, da’vo muddati u öz huquqi buzilganligini bilgan kundan, ya’ni Rustam avtomobilni bölişdan boş tortgan kundan boşlanadi. Agar sud Nodira huquqi buzilganini yaqinda bilgan deb topsa, uç yillik muddat ötmagan hisoblanadi va nizo mazmunan körib çiqiladi. Sud jarayonida Nodira öz huquqi aynan qaçon buzilganligini isbotlab berişi lozim böladi. Şunday qilib, oila huquqida mulkiy huquqlarni himoya qiliş kafolatlari

fuqarolik huquqiga nisbatan öziga xos tarzda, taraflarning real holatini inobatga olgan holda amalga oşiriladi.

XULOSA

Oila qonunçiligida umumiy qoida sifatida da’vo muddati qöllanilmasa-da, ajraşgan er-xotinning mulkini bölişda uç yillik muddat amal qiladi. Nodiraning huquqi u mulkni talab qilib, rad javobini olgan paytdan buzilgan deb hisoblansa, da’vo muddati ötmagan böladi va uning talabi sud tomonidan körib çiqilişi lozim.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Oila huquqida da’vo muddatini qöllaşning umumiy qoidasi qanday?
2. Er-xotinning umumiy mulkini böliş kabi mulkiy nizolarda da’vo muddati qanday hisoblanadi?
3. Nodiraning talabi qanoatlantirilişi mumkinmi?

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

Test

JAVOB TANLANADIGAN SAVOLLAR

1. Oila huquqi asosan qaysi munosabatlarni tartibga soladi?

- A. Davlat boşqaruviga oid munosabatlarni
- B. Oila a’zolari örtasidagi şaxsiy nomulkiy va mulkiy munosabatlarni
- C. Faqat meros munosabatlarini
- D. Faqat er-xotin örtasidagi mulkiy munosabatlarni

TÖĞRI: B

Oila kodeksining 5-moddasiga muvofiq, oila töğrisidagi qonunçilik oila a’zolari örtasidagi şaxsiy nomulkiy va mulkiy munosabatlarni tartibga soladi. Davlat boşqaruvi ma’muriy huquq predmeti bölsa, meros munosabatlari asosan fuqarolik huquqi bilan tartibga solinadi. Oila huquqi faqat er-xotin örtasidagi emas, balki ota-ona va bolalar, boşqa qarindoşlar örtasidagi munosabatlarni ham qamrab oladi.

2. Quyidagilardan qaysi biri oila huquqining asosiy prinsipidir?

- A. Oilada erning mutlaq ustunligi
- B. Oilaviy masalalarni faqat mahalla hal qilişi
- C. Oilaviy huquqlarni şartnoma bilan çeklaş erkinligi
- D. Er-xotinning şaxsiy va mulkiy huquqlari tengligi

TÖĞRI: D

Oila kodeksining 2-moddasiga asosan, oilaviy munosabatlarni tartibga soliş er va xotinning şaxsiy hamda mulkiy huquqlari tengligi tamoyili asosida amalga oşiriladi. Qonunçilikda erning mutlaq ustunligi

yoki huquqlarni şartnoma bilan çeklaş nazarda tutilmagan, şuningdek, oilaviy masalalar faqat mahalla tomonidan emas, balki özaro kelişuv yöli bilan hal qilinişi belgilangan.

3. Oilaviy munosabatlarga fuqarolik qonunçiligi qanday holda qöllaniladi?

- A. Munosabat oila qonunçiligi bilan tartibga solinmagan va uning mohiyatiga zid bölmagan taqdirda
- B. Oilaviy nizolarning barçasida birinçi navbatda
- C. Faqat er-xotinning notarial roziligi bilan
- D. Faqat çet el fuqarosi iştirok etganda

TÖĞRI: A
Oila kodeksining 6-moddasiga köra, oila a'zolari örtasidagi şaxsiy nomulkiy va mulkiy munosabatlar oila töğrisidagi qonunçilik bilan tartibga solinmagan bölsa, uşbu munosabatlarga nisbatan fuqarolik qonunçiligi, agar bu oilaviy munosabatlar mohiyatiga zid bölmasa, qöllaniladi. Barça nizolarda birinçi navbatda yoki faqat çet el fuqarosi iştirokida qöllanilişi haqidagi variantlar qonunçilikka zid.

4. Mahalliy urf-odat va an'analar oilaviy munosabatlarga qaçon qöllanilişi mumkin?

- A. Ular qonundan oldin şakllangan bölsa
- B. Oila kattalari ularni ma'qullasa
- C. Tegişli qonunçilik normalari mavjud bölmasa va ular qonunçilik prinsiplariga zid bölmasa
- D. Taraflardan biri şuni talab qilgan har qanday holda

TÖĞRI: C
Oila kodeksining 8-moddasiga muvofiq, oila töğrisidagi qonunçilikda tegişli normalar bölmagan taqdirda, oilaviy munosabatlarga nisbatan Özbekiston Respublikasi qonunçiligi prinsiplariga zid bölmagan mahalliy urf-odat va an'analar qöllaniladi. Urf-odatlarning qonundan oldin şakllangani yoki oila kattalari ma'qullagani ularni qöllaş uçun qonuniy asos böla olmaydi.

5. Oilaviy huquqlarni amalga oşirişda qaysi talabga rioya etilişi kerak?

- A. Boşqa oila a'zolari va şaxslarning huquqlari hamda qonuniy manfaatlarini buzmaslikka
- B. Har bir harakat uçun mahalladan ruxsat olişga
- C. Barça masalalarni sud orqali hal qilişga
- D. Faqat oila boşliğining körsatmasiga amal qilişga

TÖĞRI: A
Oila kodeksining 10-moddasiga binoan, fuqarolar özlariga tegişli bölgan oilaviy huquqlarni öz xohişlariga köra tasarruf etadilar. Biroq, oila a'zolari öz huquqlarini amalga oşirişida va öz majburiyatlarini bajarişida boşqa oila a'zolari hamda özga şaxslarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini buzmasliklari şart. Barça masalalarni sud orqali hal qiliş talab etilmaydi.

6. Oilaviy munosabatlarda fuqarolar huquqlarini çeklaşga qaysi asosda yöl qöyiladi?

- A. Qarindoşlarning köpçilik ovozi bilan

- B. Oilaviy obröni saqlaş maqsadida istalgan tartibda
- C. Faqat qonunga asosan va qonunda belgilangan himoya maqsadlari uçun zarur doirada
- D. Er-xotindan birining oğzaki talabi bilan

TÖĞRI: C
Oila kodeksining 3-moddasiga köra, oilaviy munosabatlarda fuqarolarning huquqlari faqat qonunga asosan va faqat oiladagi boşqa a'zolarining hamda özga fuqarolarning axloqi, şa'ni, qadr-qimmati, soğliği, huquqlari va qonun bilan qöriqlanadigan manfaatlarini himoya qiliş maqsadida zarur me'yordagina çeklanişi mumkin. Qarindoşlar ovozi yoki oğzaki talab huquqni çeklaşga huquqiy asos bölmaydi.

7. Özbekiston Respublikasining xalqaro şartnomasida oila qonunçiligidagidan boşqaça qoida belgilansa, qaysi qoida qöllaniladi?

- A. Mahalliy urf-odat
- B. Xalqaro şartnoma qoidasi
- C. Faqat FHDYO xodimi tanlagan qoida
- D. Doimo içki qonunçilik qoidasi

TÖĞRI: B
Oila kodeksining 9-moddasida aniq belgilanganidek, agar Özbekiston Respublikasining xalqaro şartnomasida Özbekiston Respublikasining oila töğrisidagi qonunçiligidagidan boşqaça qoidalar belgilangan bölsa, xalqaro şartnoma qoidalari qöllaniladi. Bu qoida xalqaro huquq normalarining ustuvorligini ta'minlaydi. Mahalliy urf-odat yoki içki qonunçilik qoidasi bunday holatda qöllanilmaydi.

8. Oila huquqida dispozitiv tartibga solişning körinişi qaysi javobda töğri berilgan?

- A. Nikoh yoşini taraflar xohişiga köra belgilaş
- B. Qarindoşlik darajasini kelişuv bilan özgartiriş
- C. Bolaning huquqlaridan ota-ona kelişuvi bilan voz keçiş
- D. Er-xotinning qonunda yöl qöyilgan doirada mulkiy munosabatlarini nikoh şartnomasi bilan belgilaşi

TÖĞRI: D
Oila huquqida dispozitivlik asosan qonun doirasida tanlov erkinligini anglatadi. Oila kodeksining 29-moddasiga köra, er-xotin nikoh şartnomasi orqali öz mulkiy huquq va majburiyatlarini belgilaşga haqli. Nikoh yoşini özgartiriş, qarindoşlik darajasini belgilaş yoki bola huquqlaridan voz keçiş qat'iy imperativ normalar bilan tartibga solinadi va ularni kelişuv bilan özgartirib bölmaydi.

9. Oila huquqining imperativ normasiga qaysi qoida misol böladi?

- A. Er-xotinning umumiy xarajatlarini özaro taqsimlaşi
- B. Oila byudjeti yuritiş usulini tanlaş
- C. Nikoh tuzişga tösqinlik qiluvçi holatlarning qonun bilan belgilanişi
- D. Umumiy mol-mulkdan foydalaniş tartibini kelişiş

TO‘G‘RI: C

Imperativ normalar taraflar xohişiga köra özgartirilişi mumkin bölmagan qat’iy qoidalardir. Oila kodeksining 16-moddasida nikoh tuzişga tösqinlik qiluvçi holatlar qat’iy belgilangan bölib, taraflar kelişuvi bilan bu tösiqlarni bekor qilib bölmaydi. Umumiy mol-mulkdan foydalaniş yoki xarajatlarni taqsimlaş esa dispozitiv xarakterga ega bölib, kelişuv orqali hal qilinişi mumkin.

10. Oila qonunçiligining vazifalaridan biri qaysi?

- A. Oila a’zolarining huquqlarini tösqinliksiz amalga oşirişi va ularning himoya qilinişini ta’minlaş
- B. Oilaviy munosabatlarda faqat mulkiy manfaatlarni himoya qiliş
- C. Oilaviy masalalarni davlat nazoratidan butunlay çiqariş
- D. Oila a’zolari örtasidagi barça kelişuvlarni taqiqlaş

TO‘G‘RI: A

Oila kodeksining 1-moddasiga köra, oila töğrisidagi qonunçilikning vazifalari oilani mustahkamlaş, oilaviy munosabatlarni özaro muhabbat, işonç va hurmat asosida quriş, oila işlariga özboşimçalik bilan aralaşişga yöl qöymaslik hamda oila a’zolari öz huquqlarini tösqinliksiz amalga oşirişini va bu huquqlarning himoya qilinişini ta’minlaşdan iborat. Davlat nazoratidan çiqariş qonunçilik vazifasiga kirmaydi.

11. Fuqaro A. va B. nikohdan ötiş maqsadida FHDYO organiga ariza berişdi. Biroq, B. ning ota-onasi qizini boşqa şaxsga turmuşga çiqişga majburlab, arizani qaytarib olişni talab qilmoqda. Oila qonunçiligining qaysi tamoyili buzilmoqda?

- A. Oila a’zolarining öz huquqlarini tösqinliksiz amalga oşirişi
- B. Erkak va ayolning ixtiyoriy ravişda nikohlanib tuzgan ittifoqi
- C. Oilaviy munosabatlarda fuqarolarning teng huquqliligi
- D. Oila işlariga özboşimçalik bilan aralaşişga yöl qöymaslik

TO‘G‘RI: B

Oila kodeksining 2-moddasiga asosan, oilaviy munosabatlarni tartibga soliş erkak va ayolning ixtiyoriy ravişda nikohlanib tuzgan ittifoqi tamoyili asosida amalga oşiriladi. Nikoh tuzişga majbur qiliş taqiqlanadi. Ota-onaning öz farzandini boşqa şaxsga turmuşga çiqişga majburlaşi nikohning ixtiyoriyligi va erkinligi tamoyilining bevosita buzilişi hisoblanadi.

12. Er-xotin D. va E. örtasida umumiy mol-mulkni böliş yuzasidan nizo kelib çiqdi. Ular uşbu masalani hal qiliş uçun qonunçilikka murojaat qilişdi, biroq Oila kodeksida aynan şu holatni bevosita tartibga soluvçi norma topilmadi. Bunday vaziyatda qanday huquqiy yeçim qöllaniladi?

- A. Nizo faqat mahalliy urf-odatlar asosida hal qilinadi
- B. Munosabat mohiyatiga zid bölmasa, Fuqarolik kodeksi normalari qöllaniladi
- C. Oila kodeksida norma bölmagani uçun da’vo rad etiladi
- D. Er-xotinning yoşi kattasining qarori ustuvor hisoblanadi

TO‘G‘RI: B

Oila kodeksining 6-moddasiga köra, oila a’zolari örtasidagi mulkiy munosabatlar oila töğrisidagi qonunçilik bilan tartibga solinmagan bölsa, uşbu munosabatlarga nisbatan fuqarolik qonunçiligi, agar bu oilaviy munosabatlar mohiyatiga zid bölmasa, qöllaniladi. Şuning uçun, er-xotinning mulkiy nizosi Fuqarolik kodeksining tegişli normalari asosida hal etilişi qonunga muvofiqdir.

13. Fuqaro K. ukasi L. dan oilaviy qarzni undiriş maqsadida sudga murojaat qildi. L. esa qarz olinganiga 4 yil bölganini aytib, da’vo muddatini qöllaşni söradi. Oila huquqiy munosabatlaridan kelib çiqadigan talablarga da’vo muddati qanday qöllaniladi?

- A. Barça oilaviy nizolarga 3 yillik da’vo muddati qöllaniladi
- B. Oila qonunçiligida da’vo muddati umuman qöllanilmaydi
- C. Faqat qonunda töğridan-töğri körsatilgan hollardagina da’vo muddati tatbiq etiladi
- D. Da’vo muddati faqat er-xotin örtasidagi nizolarga nisbatan tatbiq etiladi

TÖĞRI: C

Oila kodeksining 12-moddasiga asosan, oilaviy munosabatlardan kelib çiqadigan talablarga nisbatan da’vo muddati tatbiq etilmaydi, uşbu Kodeksda da’vo muddati belgilangan hollar bundan mustasno. Agar qonunda aniq muddat körsatilmagan bölsa, oilaviy huquqlarni himoya qilişda vaqt çeklovi bölmaydi. Qarz munosabati esa fuqarolik huquqi obyekti bölib, unga fuqarolik qonunçiligi normalari qöllaniladi.

14. Çet el fuqarosi bölgan erkak va Özbekiston fuqarosi bölgan ayol Özbekistonda nikoh tuzmoqçi. Erkak öz davlati qonunçiligiga köra köpxotinlilikka ruxsat berilganini aytib, ikkinçi marta nikohdan ötişni talab qildi. Özbekiston Respublikasi qonunçiligi böyiça uşbu holat qanday hal qilinadi?

- A. Xalqaro şartnomalar ustuvorligi sababli nikoh qayd etiladi
- B. Özbekiston Respublikasi Oila kodeksiga asosan köpxotinlilik taqiqlangani uçun nikoh qayd etilmaydi
- C. Ayolning yozma roziligi bölsa, nikoh tuzişga ruxsat beriladi
- D. Faqat FHDYO mudiri ruxsati bilan nikoh tuzilişi mumkin

TÖĞRI: B

Oila kodeksining 16-moddasiga muvofiq, loaqal bittasi röyxatga olingan boşqa nikohda turgan şaxslar örtasida nikoh tuzişga yöl qöyilmaydi. Özbekiston Respublikasi hududida nikoh tuziş Özbekiston qonunçiligiga asosan amalga oşiriladi. Şuning uçun, çet el fuqarosining davlatida köpxotinlilikka ruxsat berilgan bölsa ham, Özbekistonda bu qat’iyan taqiqlanadi va bunday nikoh qayd etilmaydi.

OÇIQ SAVOLLAR

15. Er oiladagi urf-odatni asos qilib, xotinining işlaşi va ta’lim olişini çeklasa, oilaviy avtonomiya, urf-odatlarni qöllaş va er-xotinning teng huquqliligi örtasidagi çegara qanday belgilanişi kerak?

NAMUNA JAVOB

Oila huquqida oilaviy avtonomiya (oilaning içki işlariga aralaşmaslik) va urf-odatlarni qöllaş muhim ahamiyatga ega bölsa-da, ular mutlaq emas. Oila kodeksining 2-moddasi er va xotinning şaxsiy hamda mulkiy huquqlari tengligini, 3-moddasi esa oilaviy munosabatlarda fuqarolarning huquqlarini çeklaşga

yöl qöyilmasligini qat’iy belgilaydi. Urf-odatlar faqat qonunçilik tamoyillariga zid bölmagan taqdirdagina qöllanilişi mumkin (Oila kodeksi, 8-modda).

Xotinning işlaşi yoki ta’lim olişini çeklaş uning konstitutsiyaviy va oilaviy-huquqiy şaxsiy nomulkiy huquqlarini buziş hisoblanadi. Oilaviy avtonomiya er-xotinning özaro kelişuvi asosida qaror qabul qilişini anglatadi, biroq bu bir tarafning ikkinçi taraf ustidan hukmronligini yoki uning huquqlarini poymol qilişini oqlamaydi.

Muqobil yondaşuv: Ayrimlar oila içki kelişuvi asosida xotin öz ixtiyori bilan işlaşdan voz keçib, bolalar tarbiyasi bilan şuğullanişini oilaviy avtonomiya körinişi sifatida baholaydi (dispozitivlik). Biroq bu ixtiyoriy rozilikka asoslanişi şart. Agar er urf-odatni rökaç qilib, majburiy taqiq qöysa, bu huquqbuzarlikdir. Çegara şaxsning ixtiyoriy xohiş-irodasi va qonunda kafolatlangan tenglik tamoyili bilan belgilanadi. Davlat bunday vaziyatda zaif tarafning huquqlarini himoya qiliş uçun aralaşişga haqli.

16. Nikohini davlat röyxatidan ötkazmasdan birga yaşagan şaxslar umumiy mablağga uy sotib olgan bölsa, mulkiy nizoni oila huquqi yoki fuqarolik huquqi normalari asosida hal qiliş qaysi mezonlarga boğliq?

NAMUNA JAVOB

Nikohni davlat röyxatidan ötkazmasdan (faqat diniy rasm-rusumlar yoki şunçaki birga yaşaş orqali) vujudga kelgan munosabatlar Oila kodeksi nuqtayi nazaridan yuridik ahamiyatga ega emas. Oila kodeksining 13-moddasiga muvofiq, faqat FHDYO organlarida qayd etilgan nikohgina er-xotinning umumiy birgalikdagi mulki rejimini vujudga keltiradi.

Şuning uçun, bunday şaxslar örtasidagi mulkiy nizo oila huquqi normalari emas, balki bevosita fuqarolik huquqi normalari asosida hal qilinadi. Asosiy mezon — davlat tomonidan tan olingan yuridik fakt (FHDYO röyxatidan ötganlik)ning mavjud yoki mavjud emasligidir. Agar nikoh qayd etilmagan bölsa, sotib olingan uy er-xotinning birgalikdagi mulki hisoblanmaydi.

Muqobil yondaşuv: Ba’zi xorijiy davlatlarda uzoq muddatli birga yaşaş (faktik nikoh) ma’lum mulkiy huquqlarni keltirib çiqaradi. Biroq Özbekiston qonunçiligida bu tan olinmaydi. Şunga qaramay, adolat tamoyilidan kelib çiqib, mulkka mablağ qöşgan taraf himoyasiz qolmaydi. U Fuqarolik kodeksining umumiy uluşli mulk yoki asossiz boyiş institutlariga tayanib, özining mulkni sotib olişga qöşgan aniq mablağini (bank ötkazmalari, kvitansiyalar orqali) isbotlagan holda, uyning tegişli uluşiga egalik qilişni yoki pulini qaytarişni talab qilişi mumkin. Bu yerda nizo töliq fuqarolik-huquqiy xususiyatga ega böladi.

17. Oila huquqida dispozitivlik va imperativlik örtasidagi muvozanat qanday ta’minlanadi va nima uçun oilaviy şartnomalarda töliq erkinlikka yöl qöyilmaydi?

NAMUNA JAVOB

Oila huquqida ijtimoiy munosabatlarni tartibga soliş asosan imperativ (qat’iy) metodga asoslanadi, çunki oila, onalik, otalik va bolalik davlat himoyasidadir. Imperativ normalar nikoh tuziş şartlari, moneliklar, ota-onaning bolalar oldidagi majburiyatlari kabi masalalarda qat’iy qoidalarni belgilaydi.

Biroq, zamonaviy oila huquqida dispozitivlik (taraflarning öz xohişiga köra kelişişi) ham kengayib bormoqda. Bunga nikoh şartnomasi yoki aliment tölaş töğrisidagi kelişuvlar misol böladi. Muvozanat şunda ta’minlanadiki, dispozitivlik faqat imperativ normalar belgilab bergan doira içida va sud yoxud davlat organlari nazorati ostida amalga oşiriladi.

Muqobil yondaşuv: Fuqarolik huquqida şartnoma erkinligi tamoyili ustuvor bölib, taraflar qonunga zid bölmagan har qanday şartni kiritişi mumkin. Oila huquqida esa töliq erkinlikka yöl qöyilmaydi, çunki bu zaif taraflar (masalan, bolalar yoki mehnatga layoqatsiz er/xotin) manfaatlarining kamsitilişiga olib kelişi mumkin. Agar nikoh şartnomasi er yoki xotindan birini öta noqulay holatga solib qöysa, sud uni haqiqiy emas deb topişi mumkin. Bu oila huquqida dispozitivlikning davlat himoyasi va ijtimoiy adolat tamoyillari bilan çeklanişini körsatadi.

Glossariy

OILA
Nikoh, qarindoşlikka asoslangan, umumiy rözğor va özaro yordam bilan boğlangan şaxslar ittifoqi. Qonunçilik oilani jamiyatning asosiy böğini sifatida e’tirof etadi va davlat himoyasiga oladi.

Misol: Farhod va Shirin ixtiyoriy ravişda nikohdan ötib, birgalikda mustahkam oila qurdilar.

Boğliq atamalar: Nikoh, Qarindoşlik

OILA HUQUQI
Nikoh, qarindoşlik, farzandlikka oliş kabi oilaviy munosabatlarni tartibga soluvçi huquq sohasi. U oila a’zolarining şaxsiy nomulkiy va mulkiy huquq hamda majburiyatlarini belgilaydi.

Misol: Er va xotin örtasidagi mulkni böliş haqidagi nizo oila huquqi normalari asosida hal etiladi.

Boğliq atamalar: Oila huquqi predmeti, Oila huquqi tizimi

NIKOH
Erkak va ayolning ixtiyoriy roziligi va teng huquqligiga asoslangan, rasmiylaştirilgan, özaro huquq va majburiyatlarni vujudga keltiradigan ittifoq.

Misol: Anvar va Lola FHDYO organida öz xohişlari bilan nikohni qonuniy qayd etdilar.

Boğliq atamalar: Nikoh tuzişning ixtiyoriyligi, Nikoh yoşi

IMPERATIV METOD
Oila huquqida subyektlar xulq-atvorining qat’iy belgilangan variantini örnatuvçi, undan çetga çiqişga yöl qöymaydigan tartibga soliş usuli.

Misol: Nikoh yoşiga yetmagan şaxslarning nikohini qayd etiş qat’iyan taqiqlanişi imperativ qoidadir.

Boğliq atamalar: Dispozitiv metod, Oila huquqi metodi

DISPOZITIV METOD
Taraflarga öz xulq-atvorini mustaqil belgilaş imkonini beruvçi, biroq qonun va sud nazorati ostida amalga oşiriladigan tartibga soliş usuli.

Misol: Er va xotin öz mol-mulklari taqdirini qonun doirasida nikoh şartnomasi orqali özgartirişlari mumkin.

Boğliq atamalar: Imperativ metod, Nikoh şartnomasi

QONUN ANALOGIYASI
Oila munosabatlari qonunçilik bilan bevosita tartibga solinmaganda, öxşaş munosabatlarni tartibga soluvçi normalarning qöllanilişi.

Misol: Oila kodeksida bevosita körsatilmagan mulkiy masalada Fuqarolik kodeksining öxşaş normasi qöllaniladi.

Boğliq atamalar: Huquq analogiyasi, Fuqarolik huquqi

HUQUQ ANALOGIYASI
Öxşaş normalar bölmaganda, munosabatlarni huquqning umumiy tamoyillari, insoniylik, oqillik va adolat asosida hal etiş qoidasi.

Misol: Sud murakkab nizoni hal qilişda oila huquqining umumiy adolat va oqillik tamoyillariga tayandi.

Boğliq atamalar: Qonun analogiyasi, Oila huquqi tamoyillari

ŞAXSIY NOMULKIY MUNOSABATLAR
Oila a’zolari örtasida yuzaga keladigan, moddiy xususiyatga ega bölmagan munosabatlar. Bunga familiya tanlaş, bolani tarbiyalaş kabi huquqlar kiradi.

Misol: Nikoh tuziş vaqtida kelin öz xohişi bilan kuyovning familiyasiga ötişni tanladi.

Boğliq atamalar: Mulkiy munosabatlar, Oila huquqi predmeti

MULKIY MUNOSABATLAR
Oila a’zolarining mol-mulkka egalik qilişi, foydalanişi va bir-biriga ta’minot berişi bilan boğliq bölgan moddiy xususiyatdagi munosabatlar.

Misol: Er-xotin nikoh davomida birgalikda orttirgan avtomobilni ajraliş vaqtida teng yarmidan bölib oldilar.

Boğliq atamalar: Şaxsiy nomulkiy munosabatlar, Aliment

OILA HUQUQI TAMOYILLARI
Oilaviy munosabatlarni huquqiy tartibga solişning asosiy qoidalari va rahbariy ğoyalari yiğindisi. Ular barça oilaviy-huquqiy normalar asosini taşkil etadi.

Misol: Oilada ayol va erkakning teng huquqliligi oila huquqining eng muhim tamoyillaridan biridir.

Boğliq atamalar: Oila huquqi, Oila huquqi tizimi

> **BOLALAR MANFAATLARI USTUVORLIGI**
> Oila huquqida har qanday qaror qabul qilişda, birinçi navbatda, bolaning huquqlari, soğliği, ta’limi va xavfsizligini ta’minlaşga qaratilgan asosiy tamoyil.

Misol: Sud ota-onaning yaşaş joyini belgilaşda faqatgina bolaning qulayligi va manfaatlarini inobatga oldi.

Boğliq atamalar: Oila huquqi tamoyillari, Vasiylik

Xronologiya

Oila huquqi manbalari va qonunçiligining rivojlanişi

> **1996 · FUQAROLIK KODEKSINING QABUL QILINIŞI**
> Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (ikkinçi qism) qabul qilindi. U oilaviy mulkiy munosabatlarni tartibga solişda muhim manba hisoblanadi.

Ahamiyati: Oila huquqida qonun analogiyasini qöllaş uçun asos yaratildi.

> **1998 · OILA KODEKSINING QABUL QILINIŞI**
> Özbekiston Respublikasining Oila kodeksi qabul qilindi va joriy etildi. U oila huquqining asosiy maxsus manbasi sifatida mustahkamlandi.

Ahamiyati: Oilaviy munosabatlarni tartibga soluvçi yagona kodifikatsiyalangan hujjat yaratildi.

> **2021 · OILA QONUNÇILIGI VAZIFALARINING YANGILANIŞI**
> Oila kodeksining 1-moddasiga özgartiriş kiritilib, oila qonunçiligining vazifalari va oilani mustahkamlaş qoidalari yanada aniqlaştirildi.

Ahamiyati: Oila a’zolarining huquqlarini himoya qiliş mexanizmlari takomillaştirildi.

> **2023 · YANGI TAHRIRDAGI KONSTITUTSIYA**
> Özbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi yangi tahrirda qabul qilindi. Oila, onalik, otalik va bolalik davlat himoyasida ekanligi yana bir bor kafolatlandi.

Ahamiyati: Oila huquqining konstitutsiyaviy asoslari yanada mustahkamlandi.

Mind-map

Oila huquqiga kiriş

- Tuşunça va predmet: Oila huquqi tartibga soladigan ijtimoiy munosabatlar.
- — Şaxsiy nomulkiy: Familiya tanlaş, tarbiya.
- — — Erkin tanlov: Oila kodeksi, 19-modda.
- — — Bolalar tarbiyasi: Oila kodeksi, 73-modda.
- — Mulkiy munosabatlar: Mol-mulk va ta’minot.
- — — Umumiy mulk: Oila kodeksi, 23-modda.
- — — Aliment tölaş: Oila kodeksi, 96-modda.
- — Subyektlar doirasi: Oila a’zolari va boşqa şaxslar.
- — — Er va xotin: Teng huquqli iştirokçilar.
- — — Bolalar: Manfaatlari ustuvor şaxslar.
- Tartibga soliş metodlari: Imperativ va dispozitiv usullar uyğunligi.
- — Imperativ metod: Qat’iy qoidalar.
- — — Nikoh yoşi: Oila kodeksi, 15-modda.
- — — Nikohga moneliklar: Oila kodeksi, 16-modda.
- — Dispozitiv metod: Tanlov erkinligi.
- — — Nikoh şartnomasi: Oila kodeksi, 29-modda.
- — — Aliment kelişuvi: Oila kodeksi, 130-modda.
- — Sud nazorati: Dispozitivlikning çeklanişi.
- — — Zaif taraf himoyasi: Oila kodeksi, 33-modda.
- Oila huquqi tamoyillari: Asosiy rahbariy ğoyalar.
- — Ixtiyoriy nikoh: Majburlaş taqiqlanadi.
- — — Erkin rozilik: Oila kodeksi, 14-modda.
- — Er-xotin tengligi: Şaxsiy va mulkiy huquqlarda.
- — — Birgalikda qaror qabul: Oila kodeksi, 2-modda.
- — Bola manfaati: Ustuvor himoya.
- — — Fikrni eşitiş: Oila kodeksi, 68-modda.
- — — Xavfsizlik kafolati: Oila kodeksi, 75-modda.
- — Davlat himoyasi: Onalik, otalik va bolalikni asraş.
- — — Konstitutsiyaviy kafolat: Konstitutsiya, 76-modda.
- Oila huquqi manbalari: Huquqiy normalar ifodalangan hujjatlar.
- — Konstitutsiya: Asosiy qonun.
- — — 76-80-moddalar: Oila bobi.

- — Oila kodeksi: Asosiy maxsus hujjat.
- — — Maxsus normalar: Oila kodeksi, 1-modda.
- — Fuqarolik kodeksi: Mulkiy nizolarda qöllaniladi.
- — — Qonun analogiyasi: Oila kodeksi, 7-modda.
- — Urf-odatlar: Qonunga zid bölmaganda.
- — — Zid kelmaslik şarti: Oila kodeksi, 8-modda.

Tuşuntiriş va sxema

Oilaviy nizolarni hal qilişda qonunçilikni qöllaş sxemasi

DIAGRAMMADAGI BOĞLANIŞLAR

- Oilaviy huquqiy nizo 'Nizoni örganiş 'Oila kodeksida norma bormi?
- Oila kodeksida norma bormi? 'Ha 'Oila kodeksi qöllaniladi
- Oila kodeksida norma bormi? 'Yöq 'Fuqarolik kodeksida norma bormi?
- Fuqarolik kodeksida norma bormi? 'Ha 'Qonun analogiyasi
- Fuqarolik kodeksida norma bormi? 'Yöq 'Huquq analogiyasi
- Qonun analogiyasi 'Sud hal qiladi 'Sud qarori
- Huquq analogiyasi 'Tamoyilga tayaniş 'Insoniylik va adolat
- Insoniylik va adolat 'Sud hal qiladi 'Sud qarori
- Oila kodeksi qöllaniladi 'Sud hal qiladi 'Sud qarori

Manbalar

UŞBU MAVZU MANBALARI

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (30.04.2023) — https://lex.uz/docs/6445145

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR (DASTURDAN)

- Oila huquqi. Darslik. Mualliflar jamoasi. – Toshkent: TDYU, 2021. (Asosiy)
- Topildiyev B.R., Imomniyozov D., Musaev Q. Oila huquqi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: TDYU, 2025. – 126 b. (Asosiy)
- Babajanova D. Oila huquqi. O‘quv qo‘llanma. – 2024. (Asosiy)
- Yuldashev J.I. Vorislik va oila huquqi. Darslik / yuridik fanlar doktori, professor, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan yurist O. Okyulovning umumiy tahriri ostida. – T.: TDYUU nashriyoti, 2024. – 295 b. (Asosiy)
- Practising Family Law, 5th edition by Ian Serisier. Published: 20 June 2022. ISBN: 9780409356816. (Qo‘shimcha)

Iqtibos keltirişdan oldin har bir manbani uning amaldagi rasmiy matni bilan soliştiring.

Öquv matni ta’lim maqsadida sun’iy intellekt yordamida tayyorlangan. Bu yuridik maslahat emas; iqtibos keltirişdan oldin birlamçi manbalar bilan tekşiring. Toşkent davlat yuridik universiteti · Oila va meros huquqi.

OXFORDER LLC tomonidan yaratilgan · Naşr 2026.11